

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально - науковий інститут екології
Кафедра екологічного моніторингу та заповідної справи

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра

на тему

ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ХАРКІВСЬКОЇ ТА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

Виконав: студент 4 курсу, групи ДЕ-41
спеціальності : 101 «Екологія»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Пі автора _____/Марія БРУСЕНЦОВА
(підпис)

Керівник _____/Арсеній РЯБЕНЬКИЙ
(підпис)

Рецензент _____/
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри _____/Надія МАКСИМЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____/Аліна ГРЕЧКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____/Світлана БУРЧЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2024 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Навчально-науковий інститут екології
Кафедра екологічного моніторингу та заповідної справи
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) бакалавр
Спеціальність 101 Екологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ / проф. Надія МАКСИМЕНКО
підпис ім'я та прізвище

“08” травня 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)

Марії БРУСЕНЦОВІЙ

1. Тема роботи Порівняльна оцінка стану природно-заповідного фонду Харківської та Чернігівської областей України

керівник роботи Арсеній РЯБЕНЬКИЙ

затверджені наказом по університету від “10” квітня 2024 року №4301-5/790

2. Строк подання студентом роботи _____ 13 травня 2024 р.

3. Перелік питань, які потрібно розробити

1. Дослідження динаміки формування ПЗФ Харківської та Чернігівської областей.
2. Визначення ступенів заповідності адміністративних районів Харківської та Чернігівської областей.

3. Визначення індексів інсуляризованості ПЗФ адміністративних районів та оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей.
4. Виконання порівняльної оцінки об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей за відповідністю норм зонування.
5. Виконання оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Історія формування природно-заповідного фонду Харківської та Чернігівської областей
2	Оцінка сучасного стану природно-заповідного фонду Харківської та Чернігівської областей
3	Індекси інсуляризованості ПЗФ адміністративних районів Харківської та Чернігівської областей
4	Порівняння об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей
5	Оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей

5. Дата видачі завдання 08.05.2023 р.

Студент _____
підпис

Керівник роботи _____
підпис

Марія БРУСЕНЦОВА

доц., Арсеній РЯБЕНЬКИЙ

АНОТАЦІЯ

**ПОРІВНЯЛЬНА ОЦІНКА ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ
ХАРКІВСЬКОЇ ТА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ**

Марія БРУСЕНЦОВА

Кваліфікаційна робота «Порівняльна оцінка стану природно-заповідного фонду Харківської та Чернігівської областей України» містить 42 сторінки, 3 розділи, 4 таблиці, 13 рисунків, 6 формул та 22 використаних джерел.

Мета роботи: порівняння природно-заповідного фонду Харківської та Чернігівської областей України.

Актуальність теми. Основним завданням законодавства України про природно-заповідний фонд України є регулювання суспільних відносин щодо організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів, управління у цій галузі з метою збереження тваринного і рослинного світу, унікальних екосистем, природних ландшафтів та історико-культурних об'єктів. Розподіл об'єктів природно-заповідного фонду на території України є нерівномірним, тому результати дослідження даного розподілу є актуальними для урахування при розробці державної політики щодо розбудови природно-заповідного фонду показників.

Завдання дослідження передбачали порівняння характерних показників природно-заповідного фонду Харківської та Чернігівської областей України.

Методи. Синтез та аналіз літературних та електронних джерел інформації, опис, узагальнення, порівняння.

Результати. Встановлено, що у Харківській області найбільша різниця у ступені заповідності, на відміну від Чернігівської. Індекс інсуляризованості у Харківській області в середньому вище, ніж у Чернігівській області.

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД, СТУПІНЬ ЗАПОВІДНОСТІ,
ІНДЕКС ІНСУЛЯРИЗОВАНOSTІ, ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ, ЧЕРНІГІВСЬКА
ОБЛАСТЬ, РЕКРЕАЦІЙНА ЄМНІСТЬ

ANNOTATION

COMPARATIVE ASSESSMENT OF THE STATE OF THE NATURE RESERVE FUND OF KHARKIV AND CHERNIHIV REGIONS

Mariia BRUSENTOVA

The qualification work "Comparative assessment of the state of the nature reserve fund of Kharkiv and Chernihiv regions of Ukraine" contains 42 pages, 3 chapters, 4 tables, 13 figures, 6 formulas and 22 references.

The purpose of the study is to compare the nature reserve fund of Kharkiv and Chernihiv regions of Ukraine.

Relevance of the topic. The main task of the Ukrainian legislation on the nature reserve fund of Ukraine is to regulate public relations regarding the organization, protection and use of territories and objects of the nature reserve fund, reproduction of their natural complexes, and management in this area with a view to preserving flora and fauna, unique ecosystems, natural landscapes and historical and cultural sites. The distribution of nature reserves on the territory of Ukraine is uneven, so the results of the study of this distribution are relevant for consideration in the development of state policy on the development of the nature reserve fund indicators.

The objectives of the study were to compare the characteristic indicators of the nature reserve fund of Kharkiv and Chernihiv regions of Ukraine.

Methods. Synthesis and analysis of literary and electronic sources of information, description, generalization, comparison.

Results. It has been established that Kharkiv region has the largest difference in the degree of conservation, in contrast to Chernihiv region. The insularization index in Kharkiv region is on average higher than in Chernihiv region.

NATURE RESERVE FUND, DEGREE OF CONSOLIDATION,
INSULARITY INDEX, KHARKIV REGION, CHERNIHIV REGION,
RECREATION CAPACITY

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ХАРКІВСЬКОЇ ТА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ.....	9
1.1. Динаміка формування ПЗФ Харківської області	9
1.2. Динаміка формування ПЗФ Чернігівської області.....	15
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРИРОДНО- ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ХАРКІВСЬКОЇ ТА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ.....	21
2.1. Оцінка ступенів заповідності адміністративних районів Харківської та Чернігівської областей.....	21
2.1.1. Ступінь заповідності адміністративних районів Харківської області..	21
2.1.2. Ступінь заповідності адміністративних районів Чернігівської області...	23
2.2. Індекси інсуляризованості ПЗФ адміністративних районів та оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей...	25
2.2.1. Індекси інсуляризованості ПЗФ адміністративних районів та оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської області.....	27
2.2.2. Індекси інсуляризованості ПЗФ адміністративних районів та оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Чернігівської області.....	31
РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯННЯ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ І НАДАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЇ З РОЗВИТКУ ПЗФ ХАРКІВСЬКОЇ ТА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ.....	35
3.1. Порівняльна оцінка об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей за відповідністю норм зонування.....	35
3.2. Оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей.....	36
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40

ВСТУП

Актуальність теми. Відповідно до статті 13 Конституції України [1] кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» [2] визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду (ПЗФ) України, відтворення його природних комплексів та об'єктів. Основним завданням законодавства України про природно-заповідний фонд України є регулювання суспільних відносин щодо організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів, управління у цій галузі.

Розвиток природно-заповідного фонду є однією з науково-практичних задач нашої держави, вирішенням якої займались багато відомих дослідників. Однак в умовах значного техногенного навантаження на компоненти навколишнього природного середовища необхідно не тільки раціонально використовувати природні ресурси, а й дбати про збереження та відтворення унікального рослинного та тваринного світів. Враховуючи вищенаведене, виконання порівняльної оцінки стану природно-заповідного фонду Харківської та Чернігівської областей України є актуальною науково практичною задачею.

Мета кваліфікаційної роботи: порівняння природно-заповідного фонду Харківської та Чернігівської областей України.

Об'єкт дослідження: природно-заповідний фонд Харківської та Чернігівської областей України.

Предмет дослідження: кількісні показники територій природно-заповідного фонду Харківської та Чернігівської областей України.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні завдання:

1. Дослідження динаміки формування ПЗФ Харківської та Чернігівської областей.

2. Визначення ступеню заповідності адміністративних районів Харківської та Чернігівської областей.

3. Визначення індексів інсуляризованості ПЗФ адміністративних районів та оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей.

4. Порівняльна оцінка об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей за відповідністю норм зонування.

5. Оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей.

Методи дослідження: теоретичні методи досліджень, методи статистичного аналізу, синтез та аналіз літературних та електронних джерел інформації.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ХАРКІВСЬКОЇ ТА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

1.1. Динаміка формування ПЗФ Харківської області

Харківська область, що є територією дослідження динаміки формування ПЗФ, знаходиться у північно-східній частині України, де розташований водорозділ, який розділяє басейни річки Дніпро та річки Дон. Територія Харківської області знаходиться в межах двох природних зон лівобережної частини країни, а саме: Степу та Лісостепу [3].

Територія даної області сягає 5,2 відсотки території України, що становить 31400 квадратних кілометри [3].

Харківська область межує із п'ятьма областями України [3]:

- із західної сторони межує із Полтавською областю;
- з південно-східної сторони межує з Донецькою областю;
- зі східної сторони межує з Луганською областю;
- з південної сторони межує із Дніпропетровською областю;
- з північно-західної сторони межує з Сумською областю.

Місто Харків є адміністративним центром області із кількістю населення у місті 1421125 чоловік [3].

Харківська область знаходиться на межі степової та лісостепової зон та характеризується хвилясто-рівнинним ландшафтом. Основною рисою Харківської області є те, що її територія приурочена до басейнів двох рік – річки Дніпро та річки Дон, де 75% території Харківської області – це басейн річки Дон, а 25% території Харківської області – це басейн річки Дніпро [3].

Головною водною артерією Харківської області є ріка Сіверський Донець, що є притокою ріки Дон. Загальна протяжність ріки Сіверський Донець становить 1053 км, а протяжність цієї ріки в Харківській області становить 375 км [3]. Основними притоками ріки Сіверський Донець на Харківщині є:

ріка Уди, ріка Оскіл, ріка Харків, ріка Сухий Торець, ріка Берека, ріка Лопань, ріка Вовча, ріка Великий Бурлук та інші [3].

Область є однією серед багатих областей України на природні ресурси, бо по всій її території розповсюджені чорноземи з високою родючістю: найродючіші – чорноземи типові та опідзолені ґрунти.

ПЗФ Харківської області має довгу історію і формувався з метою охорони навколишнього природного середовища та для збереження унікальних природних комплексів із збереженням видів рослинного та тваринного світів, що заселяють дану територію.

У XVIII столітті було створено три маєтки, які на даний час зареєстровані як парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення Наталіївський, Старомерчицький та Шарівський, загальною площею 156,3 га [4].

У XIX столітті були створені Ботанічний сад ХНУ ім. В. Н. Каразіна, парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення Краснокутський та Харківський зоологічний парк загальною площею 70,4 га. Станом на кінець XIX століття площа ПЗФ Харківської області становила 226,7 га [4].

У XX столітті у Харківській області були створені об'єкти ПФЗ загальною площею 27417,1 га, з них [4]:

- 1 дендрологічний парк загальнодержавного значення (ЗЗ) загальною площею 22,8 га;
- 4 пам'ятки природи ботанічні місцевого значення (МЗ) загальною площею 283,7 га;
- 2 заказники загальнозоологічні ЗЗ загальною площею 853 га;
- 32 заказники ботанічні МЗ загальною площею 2360,7 га;
- 58 заказники ентомологічні МЗ загальною площею 430,5 га;
- 6 заповідних урочищ загальною площею 1409,5 га;
- 32 пам'ятки природи ботанічні МЗ загальною площею 145,9 га;
- 6 заказники лісові МЗ загальною площею 771,7 га;
- 6 заказники ландшафтні МЗ загальною площею 12989,8 га;

- 2 пам'ятка природи комплексні МЗ загальною площею 176,3 га;
- 3 пам'ятки природи гідрологічні МЗ загальною площею 8,6 га;
- 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва ЗЗ загальною площею 10,8 га;
- 4 заказники загальнозоологічні МЗ загальною площею 1208,2 га;
- 5 заказники орнітологічні МЗ загальною площею 628,8 га;
- 1 заказник ентомологічний МЗ загальною площею 50 га;
- 1 заказник ботанічний ЗЗ загальною площею 185 га;
- 1 пам'ятка природи ботанічна МЗ загальною площею 2 га;
- 1 заказник геологічний МЗ загальною площею 14,6 га;
- 1 регіональний ландшафтний парк загальною площею 4997,6 га;
- 10 заказників гідрологічні МЗ загальною площею 867,6 га.

Станом на кінець XX століття площа ПЗФ Харківської області становила 27643,8 га [4].

У XXI столітті у Харківській області були створені об'єкти ПФЗ загальною площею 39923,13 га, з них [4]:

- 1 дендрологічний парк ЗЗ загальною площею 51,5 га;
- 2 пам'ятки природи ботанічні МЗ загальною площею 20,5 га;
- 1 заказник загальнозоологічний МЗ загальною площею 84,2 га;
- 14 заказники ботанічні МЗ загальною площею 776,7 га;
- 4 заказники ентомологічні МЗ загальною площею 87,16 га;
- 2 заповідних урочища загальною площею 139,7 га;
- 3 заказники лісові МЗ загальною площею 2435,4 га;
- 7 заказників ландшафтних МЗ загальною площею 5013,87 га;
- 2 заказники орнітологічні МЗ загальною площею 159,1 га;
- 7 заказників гідрологічних МЗ загальною площею 1196,9 га;
- 4 регіональні ландшафтні парки загальною площею 7268,1 га;
- 3 національні природні парки загальною площею 22690 га;

Станом на кінець 2018 року площа ПЗФ Харківської області становила 67566,93 га [4].

На 01 січня 2023 року природно-заповідний фонд Харківської області налічує 247 заповідних об'єктів, загальна площа заповідних територій становить 74877 га [3]:

- 13 об'єктів ПЗФ ЗЗ;
- 234 об'єктів ПЗФ МЗ.

На рисунку 1.1 вказана зміна кількості об'єктів ПЗФ Харківської області [4].

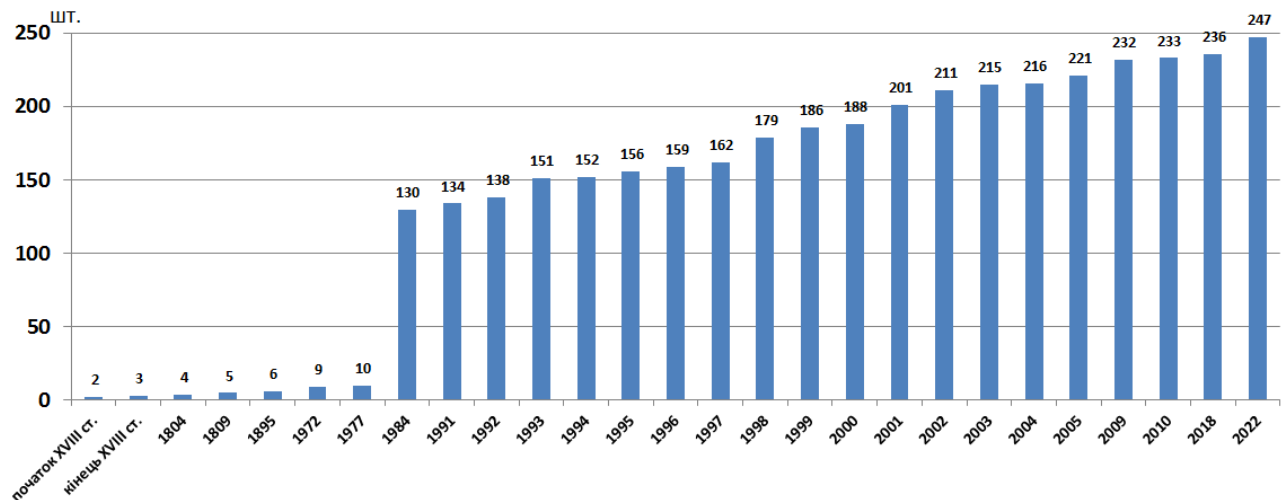

Рис. 1.1 – Зміна кількості об'єктів ПЗФ Харківської області

Питома вага площі природно-заповідного фонду у площі адміністративно-територіальної одиниці складає 2,4% [3].

В рамках виконання Стратегії розвитку Харківської області на 2021-2027 роки, у 2022 році проводилась робота щодо створення регіонального ландшафтного парку «Смарагдове джерело» орієнтовною площею 6100 га, розглянуто та схвалено клопотання стосовно оголошення ботанічних пам'яток природи місцевого значення «Козацьки дуби» (0,35 га) на території Зміївської міської ради та «Багатовіковий дуб» (0,15 га) на території Новопокровської селищної ради Харківської області, опрацьовувалось клопотання ГО «Українська природоохоронна група» щодо зміни меж (розширення) національного природного парку «Слобожанський» (понад 10000 га) [3].

У 2022 році проводилась робота щодо зміни меж регіонального ландшафтного парку «ФЕЛЬДМАН-ЕКОПАРК» (збільшення площі зі 140,5 га до 590,85 га). Роботу щодо створення (розширення) територій природно-заповідного фонду в області буде активізовано після скасування воєнного стану [3].

Динаміка формування площі ПЗФ Харківської області за століттями до 2023 року показана на рисунку 1.2. Аналіз історії формування площі ПЗФ (рис. 1.2) показав, що у XVIII столітті площа ПЗФ Харківській області була надзвичайно мала і становила лише 156,3 га [4].

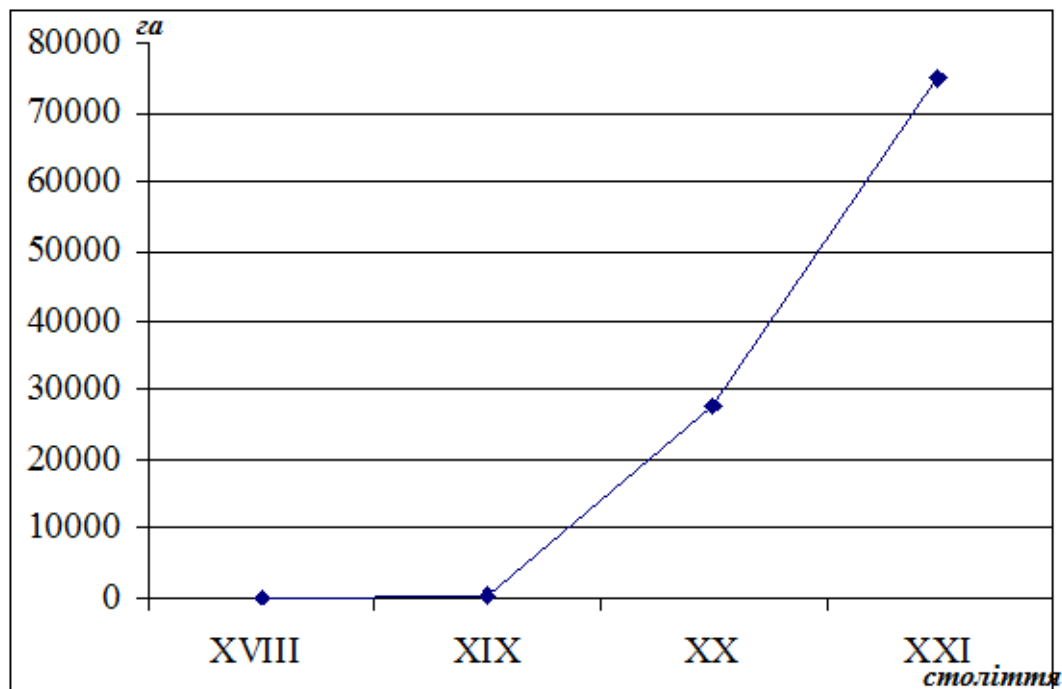

Рис. 1.2 – Динаміка формування площі ПЗФ Харківської області за століттями до 2023 року

В роботі [5] вказано, що саме в 90-х роках XX сторіччя розпочався стрімкий розвиток природно-заповідної справи в Україні.

Динаміка формування площі ПЗФ Харківської області за видами об'єктів ПЗФ за століттями до 2018 року показана на рисунку 1.3.

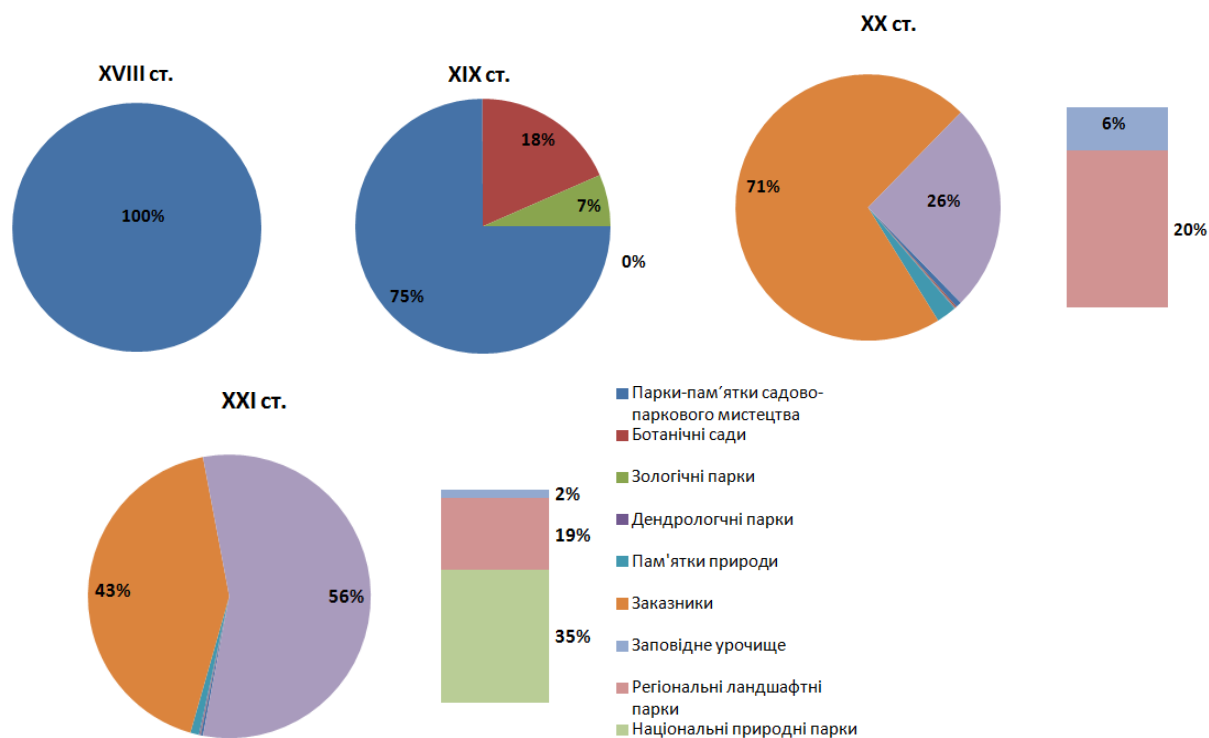

Рис. 1.3 – Динаміка формування площі ПЗФ Харківської області за видами об'єктів ПЗФ за століттями до 2018 року

На рисунку 1.4 представлена більш детальна інформація про зміни площі ПЗФ Харківській області [4].

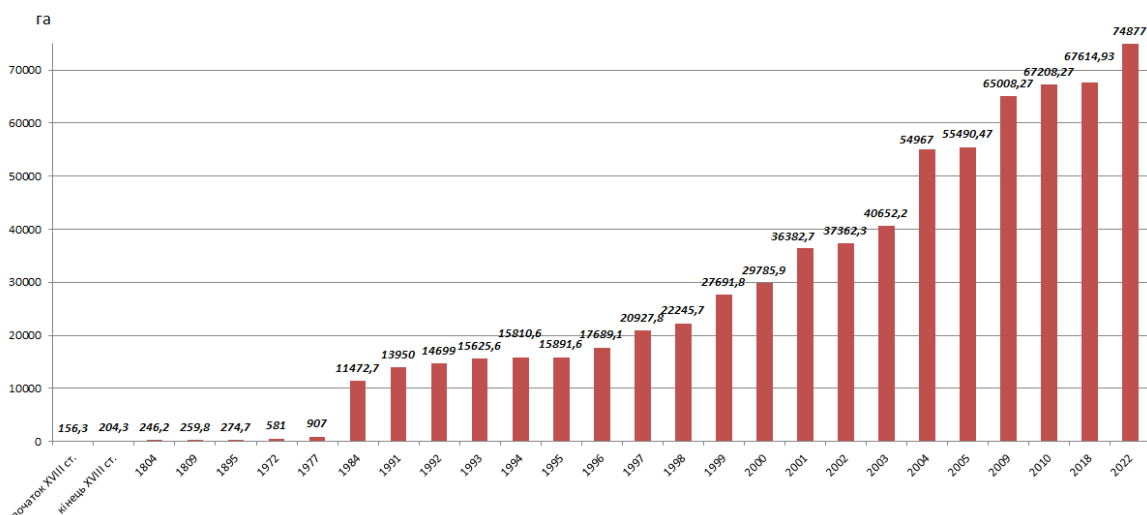

Рис. 1.4 – Зміни площі ПЗФ Харківській області

Результати аналізу динаміки формування ПЗФ Харківської області вказують на те, що територія ПЗФ області почала активно зростати у XX

столітті та продовжує збільшуватись до сьогоднішнього дня, і на 01 січня 2023 року площа ПХФ Харківської області 74877 га, що становить 2,4% території області [3].

1.2. Динаміка формування ПЗФ Чернігівської області

Чернігівська область, що також є територією дослідження динаміки формування ПЗФ, знаходиться у північній частині Лівобережної України. Територія області простягається із заходу на схід на 180 км, з півночі на південь – 220 км [6].

Територія даної області сягає 5,3 % території України, що становить 31900 квадратних кілометри [6]. Чернігівська область займає друге місце в Україні за величиною своєї території з щільністю населення області – 30 осіб на 1 квадратний кілометр.

Чернігівська область межує із трьома областями [6]:

- зі східної сторони межує з Сумською областю;
- з південної сторони межує із Полтавською областю;
- з південно-західної сторони межує з Київською областю.

Місто Чернігів є адміністративним центром області, а на території Чернігівської області розміщена крайня північна точка України – село Грем'яч [6].

Значення середньої висоти над рівнем моря – 120 м, на північному сході – 200 м, на південному заході – 120-150 м. Максимальна відмітка становить 222 м (біля с. Березова Гать Новгород-Сіверського району) [6].

Чернігівська область майже всією своєю територією знаходиться у лісовій зоні Придніпровської низовини і лише невеликою частиною з північно-східної сторони входить до складу Середньої височини. Загальна площа земель лісового фонду у Чернігівській області сягає 740182 га, у тому числі з лісовою рослинністю – 659900 га [6]. Лісові площі на території області розташовані нерівномірно: лісистість у північній частині становить від 20 до 41% від загальної площі району, південній частині лісистість становить від 7 до 20%. На північній території Чернігівської області переважають мішані ліси – сосна, дуб,

береза, осика, чорна вільха, граб (лише в західній частині), тополя; в південному лісостепу – невеликі, переважно, дубові ліси [6].

Область розташована в зоні помірних широт із м'яким, достатньо вологим помірно-континентальним кліматом [6]:

- взимку – малосніжно із середньою температурою найхолоднішого зимового місяця січня від -6 до -7 градусів Цельсія;

- влітку – волого та тепло із середньою температурою найтеплішого літнього місяця липня від 9 до 20 градусів Цельсія.

Середньорічна температура повітря за повоєнний період становить 6-8°C тепла [6]. За останні роки спостережень за температурою у Чернігівській області виявляється чітка тенденція до підвищення середньорічної температури повітря, головним чином за рахунок зимових місяців [6].

Різниця в середньорічній температурі повітря північної і південної частини області складає біля 1°C [6]. Абсолютний максимум температури повітря 41,4°C тепла зафіксований у серпні 2010 року, абсолютний мінімум 40,2°C морозу спостерігався у січні 1987 року [6].

Територія області знаходиться в басейні річки Дніпро, а головна річка Чернігівської області це Десна з своїми притоками: Снов, Сейм, Білоус, Доч, Убідь, Мена та Остер [6].

Формування ПЗФ в Чернігівській області має свою цікаву історію, пов'язану з охороною та збереженням унікальних природних комплексів та видів, що населяють цю область.

Чернігівська область ПЗФ характеризується значною кількістю об'єктів з невеликою площею, бо більше половини об'єктів ПЗФ характеризуються площею до 100 га, переважною більшістю є гідрологічні заказники [7].

За даними [7] територія ПХФ Чернігівської області почала активно розвиватись у XX столітті.

У 60х роках XX століття у Чернігівській області були створені 2 об'єкти ПФЗ 33 загальною площею 244,7 га, з них [7]:

- 1 дендрологічний парк 33;

- 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва ЗЗ.

У 70х роках ХХ століття у Чернігівській області були створені 4 об'єкти ПФЗ ЗЗ загальною площею 738 га, з них [7]:

- 1 гідрологічний заказник ЗЗ;
- 1 комплексна пам'ятка природи ЗЗ;
- 1 загальнозоологічний заказник ЗЗ;
- 1 гідрологічна пам'ятка природи ЗЗ.

Станом на кінець 70х років ХХ століття площа ПФЗ ЗЗ Чернігівській області становила 982,7 га [7].

У 80х роках ХХ століття у Чернігівській області були створені 4 об'єкти ПФЗ ЗЗ загальною площею 2365 га, з них [7]:

- 2 гідрологічні заказники ЗЗ;
- 1 гідрологічна пам'ятка природи ЗЗ;
- 1 зоологічний парк ЗЗ.

Станом на кінець 80х років ХХ століття площа ПФЗ ЗЗ Чернігівській області становила 3347,7 га [7].

У 90х роках ХХ століття у Чернігівській області були створені 8 об'єктів ПФЗ ЗЗ загальною площею 1641 га, з них [7]:

- 3 ботанічні заказники ЗЗ;
- 4 гідрологічна пам'ятка природи ЗЗ;
- 1 ландшафтний заказник ЗЗ.

Станом на кінець 90х років ХХ століття площа ПФЗ ЗЗ Чернігівській області становила 4988,7 га [7].

У ХХІ столітті до 2020 року у Чернігівській області були створені 7 об'єктів ПФЗ ЗЗ загальною площею 47972,1832 га, з них [7]:

- 2 ландшафтні заказники ЗЗ;
- 3 національні природні парки;
- 1 ботанічний заказник ЗЗ;
- 1 гідрологічний заказник ЗЗ.

Відповідно даним [7] на рисунку 1.4 відображена зміна кількості об'єктів ПЗФ 33 Чернігівської області у період з 1960 по 2019 роки. Як видно з рисунку 1.5 на підтвердження закономірності зростання ПЗФ 33 з 90х ХХ сторіччя через початок стрімкого розвитку природно-заповідної справи в Україні у Чернігівській області у 90х роках ХХ сторіччя спостерігається збільшення об'єктів ПЗФ 33.

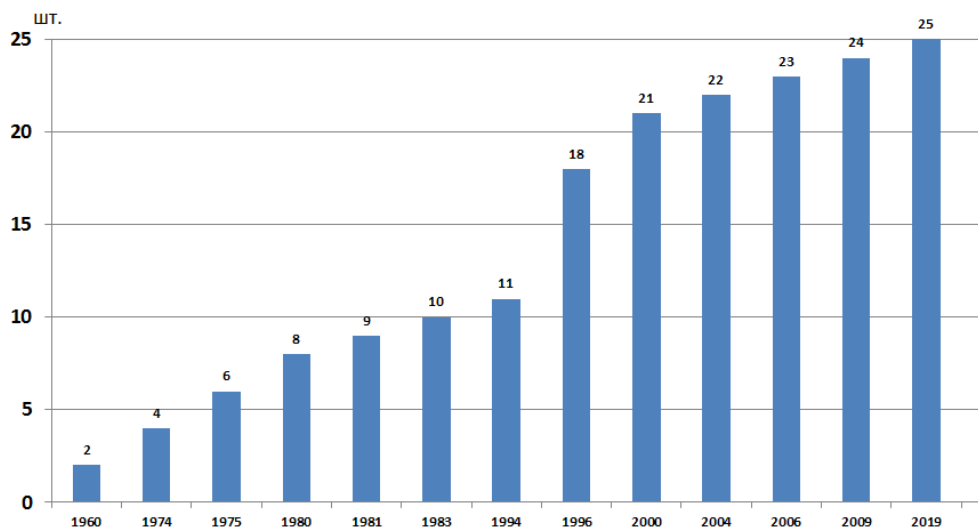

Рис. 1.5 – Зміна кількості об'єктів ПЗФ 33 Чернігівської області

Відповідно даним [7] на рисунку 1.45 відображена інформація про зміни площі ПЗФ 33 Чернігівської області у період з 1960 по 2019 роки.

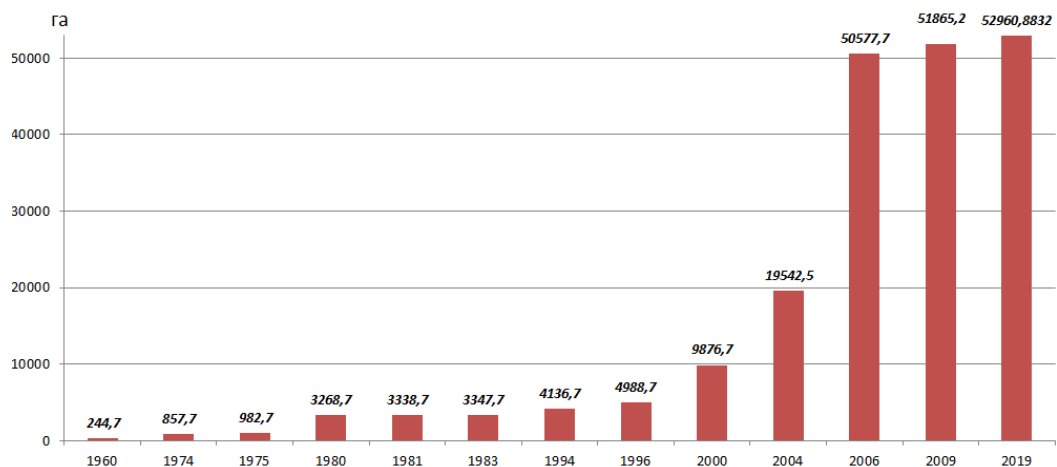

Рис. 1.6 – Зміна площі ПЗФ 33 Чернігівської області

Динаміка формування площі ПЗФ ЗЗ Чернігівської області за видами об'єктів ЗЗ ПЗФ до 2019 року показана на рисунку 1.7.

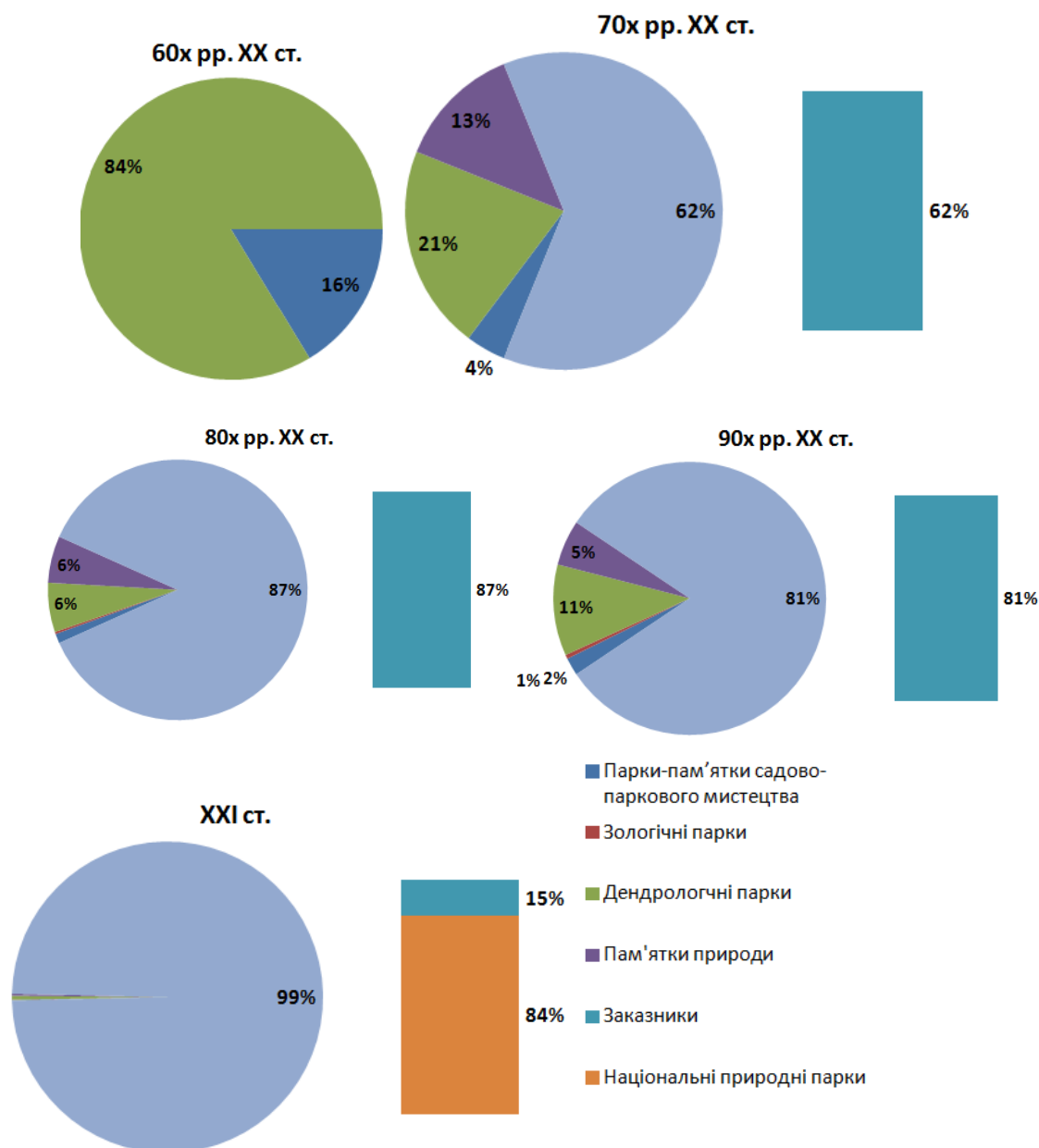

Рис. 1.7 - Динаміка формування площі ПЗФ ЗЗ Чернігівської області за видами об'єктів ЗЗ ПЗФ до 2019 року

Станом на 01.01.2023 року ПЗФ Чернігівської області нараховує 678 об'єктів із загальною площею 263103,063 га, що становить 7,89% площі області. ПЗФ області складають 8 категорій об'єктів [6]:

- 2 національні природні парки;
- 3 регіональні ландшафтні парки;

- 460 заказників, з яких 12 заказників ЗЗ;
- 139 пам'яток природи, з яких 7 ЗЗ;
- 19 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, з яких 1 ЗЗ;
- 52 заповідні урочища;
- 2 дендрологічні парки;
- Менський зоопарк.

Результати аналізу динаміки формування ПЗФ Чернігівської області вказують на те, що територія ПЗФ області почала зростати у кінці XX століття та активне збільшення ПЗФ відбулось вже XXI столітті і на 01 січня 2023 року площа ПЗФ Чернігівської області 263103,063 га, що становить 7,89% території області [6].

Загалом активне зростання території ПЗФ Харківської, Чернігівської та інших областей України пов'язане з посиленням природоохоронного законодавства та природо-заповідного законодавства України з метою збереження унікальних видів рослинного та тваринного світів, збільшення території рекреації людей та покращення стану довкілля в цілому.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ХАРКІВСЬКОЇ ТА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

2.1. Оцінка ступенів заповідності адміністративних районів Харківської та Чернігівської областей

Оцінка ступеню заповідності адміністративних районів області є важливою характеристикою, яка дає розуміння сучасного стану та збереження природно-заповідного фонду регіону. Для оцінки ступеню заповідності адміністративних районів області використовуються різні критерії, такі як кількість та розмір природоохоронних територій, наявність заповідників, заказників, ландшафтних пам'яток та інших форм охорони природи.

Ступінь заповідності досліджуваної території визначається за формулою [8]:

$$S_{з.т.} = S_{ПЗФ}/S_{заг.} * 100\%, \%$$
(2.1)

де $S_{ПЗФ}$ - площа ПЗФ досліджуваної території, га;

$S_{заг.}$ - загальна площа ПЗФ досліджуваної території, га.

2.1.1. Ступінь заповідності адміністративних районів Харківської області

Відповідно до Постанови Верховної України від 17.07.2020 № 807-ІХ «Про утворення та ліквідацію районів» [9] у Харківській області знаходяться наступні райони:

- Богодухівський район;
- Ізюмський район;
- Красноградський район;
- Куп'янський район;
- Лозівський район;
- Харківський район;
- Чугуївський район.

За даними [4] на сьогоднішній день, адміністративні райони Харківської області характеризуються різним ступенем заповідності. Деякі райони мають

значну кількість природоохоронних територій, що сприяє збереженню біорізноманіття та природних екосистем. В цих районах розташовані заповідники, заказники та інші види охоронних територій.

У той же час, інші райони можуть мати обмежену кількість природно-заповідних об'єктів. Це може бути пов'язано з особливостями географічного розташування, використання земельних ресурсів та іншими факторами [8].

Детальна оцінка ступеню заповідності районів Харківської області включає в себе аналіз наявних природоохоронних територій, їхньої площі, статусу охорони, наявності унікальних видів рослин і тварин, а також діяльності, спрямованої на збереження та розвиток природних комплексів [8].

У таблиці 2.1 приведені вихідні дані для розрахунку (площа району та площа території ПЗФ району) та результати розрахунку (отримані за формулою 2.1) ступеню заповідності адміністративних районів Харківської області.

Таблиця 2.1.

**Вихідні дані та результати розрахунку ступеню заповідності
адміністративних районів Харківської області**

Назва району	Площа району (га) [10]	Загальна площа заповідних об'єктів в районі (га) [11]	Ступінь заповідності адміністративних районів (%)
Богодухівський район	590620	7232,05	1,22
Ізюмський район	450810	18625,80	4,13
Красноградський район	433420	2469,70	0,57
Куп'янський район	461290	7767,20	1,68
Лозівський район	402710	3734,86	0,93
Харківський район	322250	2610,10	0,81
Чугуївський район	480400	42513,24	8,85

Кількість об'єктів ПЗФ Харківської області за адміністративними районами [11]: Богодухівський район – 47 шт.; Ізюмський район – 40 шт.;

Красноградський район – 21 шт.; Куп'янський район – 37 шт.; Лозівський район – 20 шт.; Харківський район – 46 шт.; Чугуївський район – 32 шт.

На рисунку 2.1 проілюстровано розподіл ступенів заповідності адміністративних районів у Харківській області.

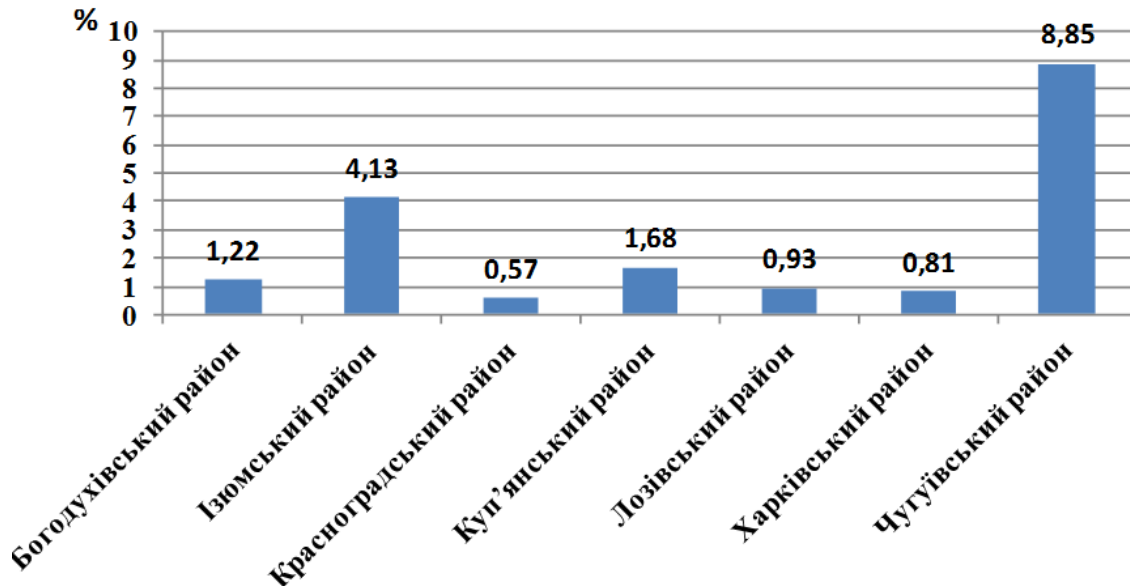

Рис. 2.1 – Ступінь заповідності адміністративних районів Харківської області

Отримані результати оцінки ступеню заповідності адміністративних районів Харківської області вказують, що найбільше виділяються Чугуївський та Ізюмський райони. Це пояснюється розташуванням у Чугуївському районі національного природного парку «Гомільшанські ліси» (частково), а в Ізюмському районі – регіональних ландшафтних парків «Ізюмська лука» та «Червонооскільський».

2.1.2. Ступінь заповідності адміністративних районів Чернігівської області

Відповідно до Постанови Верховної України від 17.07.2020 № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів» [9] у Чернігівській області знаходяться наступні райони:

- Корюківський район;
- Ніжинський район;
- Новгород-Сіверський район;

- Прилуцький район;
- Чернігівський район.

За даними на сьогоднішній день [7], адміністративні райони Чернігівської області, як і Харківської, характеризуються різним ступенем заповідності. Деякі райони мають значну кількість природоохоронних територій, що сприяє збереженню біорізноманіття та природних екосистем. В цих районах розташовані заповідники, заказники та інші види охоронних територій.

У той же час, інші райони можуть мати обмежену кількість природно-заповідних об'єктів. Це може бути пов'язано з особливостями географічного розташування, використання земельних ресурсів та іншими факторами.

Детальна оцінка ступеню заповідності районів Чернігівської області включає в себе аналіз наявних природоохоронних територій, їхньої площі, статусу охорони, наявності унікальних видів рослин і тварин, а також діяльності, спрямованої на збереження та розвиток природних комплексів [8].

У таблиці 2.2 приведені вихідні дані для розрахунку (площа району та площа території ПЗФ району) та результати розрахунку (отримані за формулою 2.1) ступеню заповідності адміністративних районів Чернігівської області.

Таблиця 2.2.

**Вихідні дані та результати розрахунку ступеню заповідності
адміністративних районів Чернігівської області**

Назва району	Площа району (га) [12]	Загальна площа заповідних об'єктів в районі (га) [13]	Ступінь заповідності адміністративних районів (%)
Корюківський район	460090	30335,25	6,59
Ніжинський район	721900	23718,51	3,29
Новгород-Сіверський район	463040	48992,95	10,58
Прилуцький район	521080	33676,31	6,46
Чернігівський район	1020390	139756,1	13,7

Кількість об'єктів ПЗФ Чернігівської області за адміністративними районами [13]: Корюківський район – 107 шт.; Ніжинський район – 130 шт.;

Новгород-Сіверський район – 108 шт.; Прилуцький район – 97 шт.;
Чернігівський район – 226 шт.

На рисунку 2.2 проілюстровано розподіл ступенів заповідності адміністративних районів у Чернігівській області.

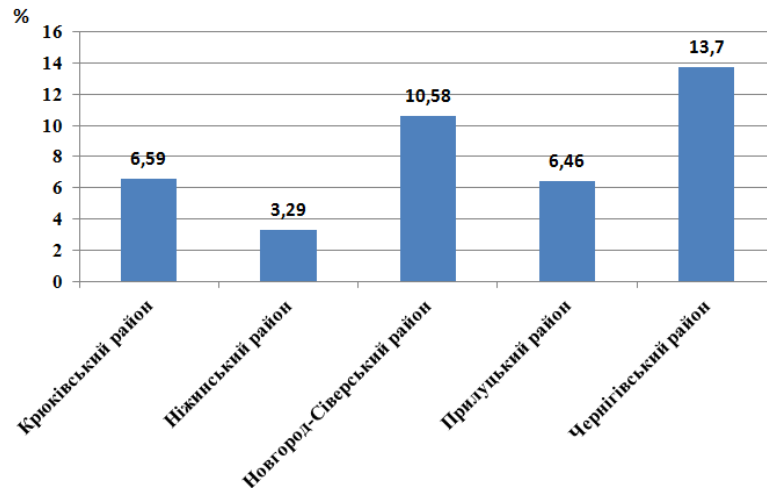

Рис. 2.2 – Ступінь заповідності адміністративних районів Чернігівської області

Отримані результати оцінки ступеню заповідності адміністративних районів Чернігівської області вказують, що найбільше виділяються Чернігівський та Новгород-Сіверський райони. Це пояснюється розташуванням у Чернігівському районі національного природного парку «Залісся» (частково) та регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський», а в Новгород-Сіверському районі – національного природного парку «Мезинський».

2.2. Індекси інсуляризованості ПЗФ адміністративних районів та оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей

Індекс інсуляризованості ПЗФ (надалі – Індекс) – це показник, який характеризує частину розчленованості об'єкту ПЗФ.

Для визначення значення Індексу необхідно визначити два показники [14]:

- показник Im , який визначається за формулою [14]:

$$Im = S_1/S, \quad (2.2)$$

де S_1 – це величина площі відносно нестійких природно-заповідних об'єктів (ПЗО) площею до 50 га, га;

S – це величина загальної площі ПЗФ певної території, га;

- показник In , який визначається за формулою [14]:

$$In = N_1/N, \quad (2.3)$$

де N_1 – це кількість відносно нестійких ПЗО площею до 50 га, одиниць;

N – це загальна кількість ПЗО певної території, одиниць.

Індекс (I) визначається за формулою [14]:

$$I = (Im + In)/2. \quad (2.3)$$

Значення Індексу може змінюватись у значеннях від 0 до 1. Якщо Індекс дорівнює 0, то це означає, що інсуляризованості ПЗФ немає [14]. Чим більше значення Індексу, тим менше природних зв'язків між територіями, які охороняються і тим важливішу роль у загальній території, яку охороняють, відіграють дрібні ділянки, що не мають екологічної стабільності, а їхнє значення у збереженні генофонду невелике. Зменшення природних зв'язків може призводити до втрати біорізноманіття [14].

Одним із важливих показників оцінки території є рекреаційна ємність території. Відповідно до [15] рекреаційна ємність – це здатність території, яка призначена для відпочинку людей, забезпечувати певній кількості відпочиваючих можливість зміцнення їх спортивної діяльності та забезпечення психофізіологічного комфорту, без негативного впливу відпочиваючих на природне середовище та без швидкого зношення спецобладнання.

Значення рекреаційної ємності (без врахування сезонності) визначається за формулою [18]:

$$V = N * (S_1 + 0,38 * S_2 + 0,06 * S_3), \quad (2.5)$$

де V – рекреаційна ємність території, осіб;

N – допустиме рекреаційне навантаження, осіб/га;

S_1 – площа ландшафтів масового відвідування, га;

S_2 , – площа ландшафтів помірного відвідування, га;

S_3 – площа ландшафтів епізодичного відвідування, га.

У формулі 2.5 для диференціації режиму використання території використовують наступні коефіцієнти [8]:

- при масовій відвідуваності ландшафту – 1;
- при помірній відвідуваності – 0,38;
- при епізодичній відвідуваності – 0,06.

Значення рекреаційної ємності тісно пов'язане із значенням рекреаційної місткості, який є нормативним показником кількості відпочиваючих на території ПЗФ.

Відповідно до [16] показник рекреаційної місткості – це більш точний показник, який враховує час (годин) перебування відпочиваючих на території ПЗФ.

Значення рекреаційної місткості визначається за формулою [16]:

$$V_i = (N_i * S_i * C) / D_i, \quad (2.6)$$

де N_i – це норма рекреаційного навантаження певної території, осіб/км²;

S_i – площа певної рекреаційної території, км²;

C – тривалість періоду рекреації, діб;

D_i – середня тривалість перебування відпочиваючих на певній території, діб.

2.2.1. Індекси інсуляризованості ПЗФ адміністративних районів та оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської області

За формулами 2.2 – 2.4 були розраховані показники I , I_m та I_n для Харківської області, які наведені в таблиці 2.3.

За розрахованими даними, які наведені в таблиці 2.3, видно, що значення Індексу коливаються в межах від 0,158 до 0,45. Дане коливання Індексів Харківської області вказує, на нижче середнього та середнє значення Індексу. У випадку, якщо Індекс буде збільшуватись, то це буде свідчити про те, що території ПЗФ не забезпечує збереження біорізноманіття. Отримані дані необхідно враховувати при плануванні та створенні нових ПЗО.

Таблиця 2.3

Розрахунок індексу інсуляризованості Харківської області

Назва району області	Площа відносно нестійких ПЗО S_1 [11], га	Загальна площа ПЗФ району S [11], га	Im	Кількість відносно нестійких ПЗО району N_1 [11], одиниць	Кількість ПЗО району N [11], одиниць	In	Індекс інсуляризованості iI
Богодухівський район	379,25	7232,05	0,052	37	47	0,787	0,42
Ізюмський район	401,20	18625,80	0,022	26	40	0,65	0,336
Красноградський район	65,70	2469,70	0,027	10	21	0,476	0,252
Куп'янський район	485,40	7767,20	0,062	23	37	0,622	0,342
Лозівський район	113,3	3734,86	0,03	11	20	0,55	0,29
Харківський район	304,90	2610,10	0,117	36	46	0,783	0,45
Чугуївський район	92,40	42513,24	0,002	10	32	0,313	0,158

Найбільшим ПЗО ПЗФ Харківської області є національний природний парк «Гомільшанські ліси» [11], який був створений у 2004 році з метою збереження та відтворення унікальних природних комплексів лісостепу долини річки Сіверський Донець [17].

Функціональне зонування території національного природного парку «Гомільшанські ліси» здійснено відповідно до вимог природо-заповідного законодавства та показане на рисунку 2.3.

Згідно наказу Президента України № 1047/2004 від 6 вересня 2004 року [18] площа національного природного парку «Гомільшанські ліси» становить 14314,8 га, із них у постійному користуванні парку знаходиться 3377,3 га (Коробівське лісництво).

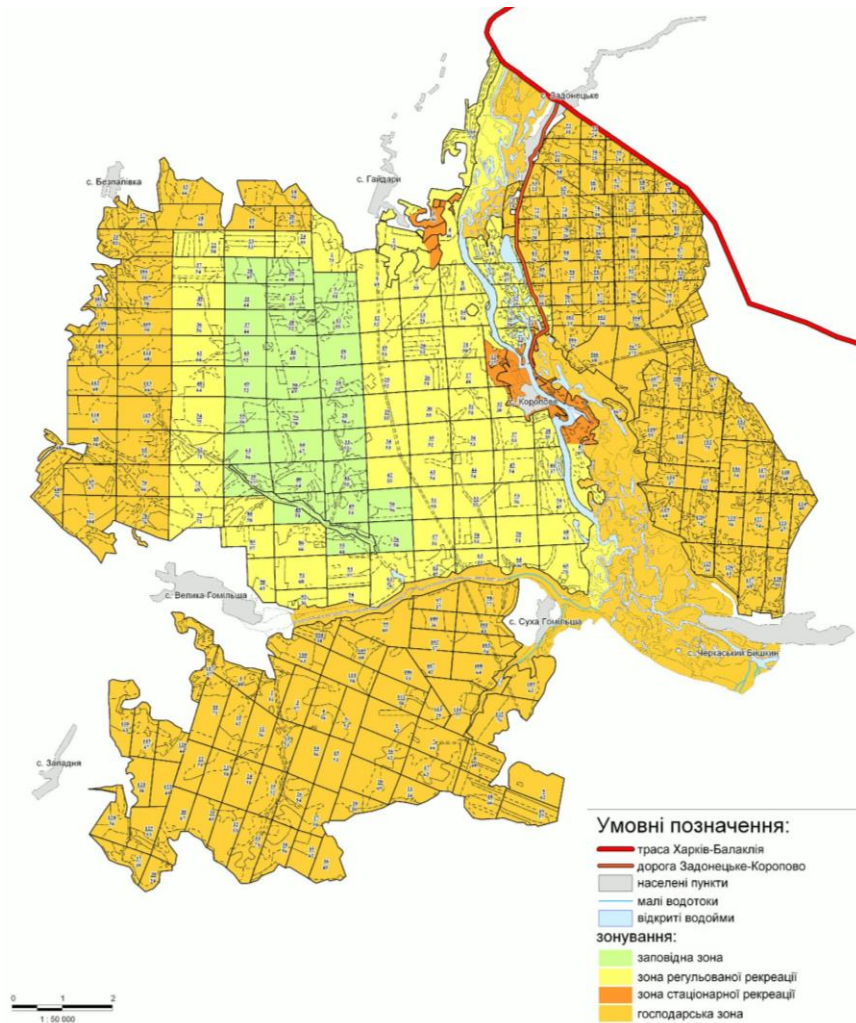

Рис. 2.3 – Функціональне зонування території національного природного парку «Гомільшанські ліси» [17]

Функціональний поділ території національного природного парку «Гомільшанські ліси» включає [18]:

- заповідну зону – 1022,4 га (7,14 %);
- зону регульованої рекреації – 1380,3 га (9,64 %);
- зону стаціонарної рекреації – 1100,5 га (7,69 %);
- господарську зону – 10811,6 га (75,53 %).

Для розрахунку рекреаційної ємності території національного природного парку «Гомільшанські ліси» використано наступні нормативи максимально допустимого навантаження [19]:

- 1 особа на 5 га – для всієї території парку;
- 1 особа на 1 га – для зони регульованої рекреації;

- 50 осіб на 1 га – для зони стаціонарної рекреації.

Таким чином, для національного природного парку «Гомільшанські ліси» без урахування заповідної зони, відвідування якої заборонено для рекреації, рекреаційне навантаження розраховується для 13292,4 га території парку і складає, згідно нормативу, 2658 осіб. Для зони регульованої рекреації рекреаційна ємність буде складати 1380 осіб, для зони стаціонарної рекреації – 55025 осіб.

Згідно формули 2.5 рекреаційна ємність для зон стаціонарної та регульованої рекреації національного природного парку «Гомільшанські ліси» розраховується відповідно до нормативу для національних природних парків [19 с. 47] 0,2 осіб/га:

$$V_1 = 0,2 \cdot (0,38 \cdot 1100,5 + 0,06 \cdot 1380,3) = 100 \text{ осіб.}$$

При розрахунку з урахуванням всієї території парку без врахування заповідної зони формула 2.5 приймає вигляд:

$$V_2 = 0,2 \cdot (13292,4 + 0,38 \cdot 1100,5 + 0,06 \cdot 1380,3) = 2758 \text{ осіб}$$

Розрахунок рекреаційної місткості проведено за формулою 2.6 для зони регульованої та стаціонарної рекреації. За тривалість рекреаційного періоду прийнято 190 днів, середня тривалість перебування 14 днів.

$$V_1 = 13,8 \cdot 190 / 14 = 187 \text{ осіб}$$

$$V_2 = 550,2 \cdot 190 / 14 = 7467 \text{ осіб}$$

Таким чином, рекреаційна ємність національного природного парку «Гомільшанські ліси» Харківської області складає 2758 осіб. Для зон стаціонарної та регульованої рекреації разом рекреаційна ємність складає 100 осіб.

Рекреаційна місткість національного природного парку «Гомільшанські ліси» Харківської області складає для зони регульованої рекреації – 187 осіб, для стаціонарної рекреації – 7467 осіб.

Враховуючи отримані результати, можна зробити висновок, що національний природний парк «Гомільшанські ліси» Харківської області має високе рекреаційне значення для населення, але з іншої точки зору залишається необхідність обмеження кількості відпочиваючих для збереження даного парку.

2.2.2. Індeksi інсуляризованості ПЗФ адміністративних районів та оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Чернігівської області

За формулами 2.2 – 2.4 були розраховані показники I , I_m та I_n для Чернігівської області, які наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Розрахунок індексу інсуляризованості Чернігівської області

Назва району області	Площа відносно нестійких ПЗО S_l [13], га	Загальна площа ПЗФ району S [13], га	I_m	Кількість відносно нестійких ПЗО району N_l [13], одиниць	Кількість ПЗО району N [13], одиниць	I_n	Індекс інсуляризованості I
Крюківський район	641,65	30335,25	0,021	50	107	0,467	0,244
Ніжинський район	1063,31	23718,51	0,045	69	130	0,531	0,288
Новгород-Сіверський район	476,35	48992,95	0,01	41	108	0,38	0,195
Прилуцький район	529,71	33676,31	0,016	31	97	0,32	0,168
Чернігівський район	1061,6	139756,1	0,008	110	226	0,487	0,248

За розрахованими даними, які наведені в таблиці 2.4, видно, що значення Індексу коливаються в межах від 0,168 до 0,288. Дане коливання Індексів Чернігівської області вказує, на нижче середнього значення Індексу. У випадку, якщо Індекс буде збільшуватись, то це буде свідчити про те, що території ПЗФ не забезпечує збереження біорізноманіття. Отримані дані необхідно враховувати при плануванні та створенні нових ПЗО на території Чернігівської області.

Найбільшим ПЗО ПЗФ Чернігівської області є Мезинський національний природний парк [13], який був створений у 2006 році з метою збереження та відтворення унікальних озеро-лісових природних комплексів [20].

Функціональне зонування території Мезинського національного природного парку здійснено відповідно до вимог природо-заповідного законодавства та показане на рисунку 2.4.

Рис. 2.4 – Функціональне зонування території Мезинського національного природного парку [21]

Згідно Указом Президента України № 122 від 10 лютого 2006 року [22] площа Мезинського національного природного парку становить 31035,2 га.

Функціональний поділ території Мезинського національного природного парку включає [21]:

- заповідну зону – 2450,9 га (7,9 %);
- зону регульованої рекреації – 8443,3 га (27,3 %);
- зону стаціонарної рекреації – 137 га (0,4 %);

- господарську зону – 20004 га (64,4 %).

Для розрахунку рекреаційної ємності території Мезинського національного природного парку використано наступні нормативи максимально допустимого навантаження [19]:

- 1 особа на 5 га – для всієї території парку;
- 1 особа на 1 га – для зони регульованої рекреації;
- 50 осіб на 1 га – для зони стаціонарної рекреації.

Таким чином, для Мезинського національного природного парку без урахування заповідної зони, відвідування якої заборонено для рекреації, рекреаційне навантаження розраховується для 28584,3 га території парку і складає, згідно нормативу, 5716 осіб. Для зони регульованої рекреації рекреаційна ємність буде складати 8443 осіб, для зони стаціонарної рекреації – 6850 осіб.

Згідно формули 2.5 рекреаційна ємність для зон стаціонарної та регульованої рекреації Мезинського національного природного парку розраховується відповідно до нормативу для національних природних парків [19 с. 47] 0,2 осіб/га:

$$V_1 = 0,2 \cdot (0,38 \cdot 137 + 0,06 \cdot 8443,3) = 111 \text{ осіб.}$$

При розрахунку з урахуванням всієї території парку без врахування заповідної зони формула 2.5 приймає вигляд:

$$V_2 = 0,2 \cdot (28584,3 + 0,38 \cdot 137 + 0,06 \cdot 8443,3) = 5828 \text{ осіб}$$

Розрахунок рекреаційної місткості проведено за формулою 2.6 для зони регульованої та стаціонарної рекреації. За тривалість рекреаційного періоду прийнято 190 днів, середня тривалість перебування 14 днів.

$$V_1 = 84,43 \cdot 190 / 14 = 1145 \text{ осіб.}$$

$$V_2 = 68,50 \cdot 190 / 14 = 929 \text{ осіб.}$$

Таким чином, рекреаційна ємність Мезинського національного природного парку Чернігівської області складає 5828 осіб. Для зон стаціонарної та регульованої рекреації разом рекреаційна ємність складає 111 осіб.

Рекреаційна місткість Мезинського національного природного парку Чернігівської області складає для зони регульованої рекреації – 1145 осіб, для стаціонарної рекреації – 929 осіб.

Враховуючи отримані результати, можна зробити висновок, що Мезинський національного природного парку Чернігівської області має високе рекреаційне значення для населення, але з іншої точки зору залишається необхідність обмеження кількості відпочиваючих для збереження даного парку.

РОЗДІЛ 3.

ПОРІВНЯННЯ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ І НАДАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЇ З РОЗВИТКУ
ПЗФ ХАРКІВСЬКОЇ ТА ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

3.1. Порівняльна оцінка об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей за відповідністю норм зонування

Територія Харківської області знаходиться у північно-східній частині України, де розташований водорозділ, який розділяє басейни річки Дніпро та річки Дон, та знаходиться в межах двох природних зон лівобережної частини країни, а саме: Степу та Лісостепу [3]. Території природно-заповідного фонду Харківської області складає 2,4% [3]. Територія Чернігівської області знаходиться у північній частині Лівобережної України та майже всією своєю територією знаходиться у лісовій зоні Придніпровської низовини і лише невеликою частиною з північно-східної сторони входить до складу Середньої височини [6]. Території природно-заповідного фонду Чернігівської області складають становить 7,89% [6].

Порівняння ступенів заповідності двох областей показано на рис. 3.1.

Рис. 3.1 – Ступінь заповідності адміністративних районів Харківської та Чернігівської областей

Як вже зазначалось значний відсоток заповідності Чернігівського району пов'язаний з розташуванням національного природного парку «Залісся» (частково) та регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський».

Індекси інсуляризованості адміністративних районів Харківської та Чернігівської областей також є нерівномірним (рис. 3.2).

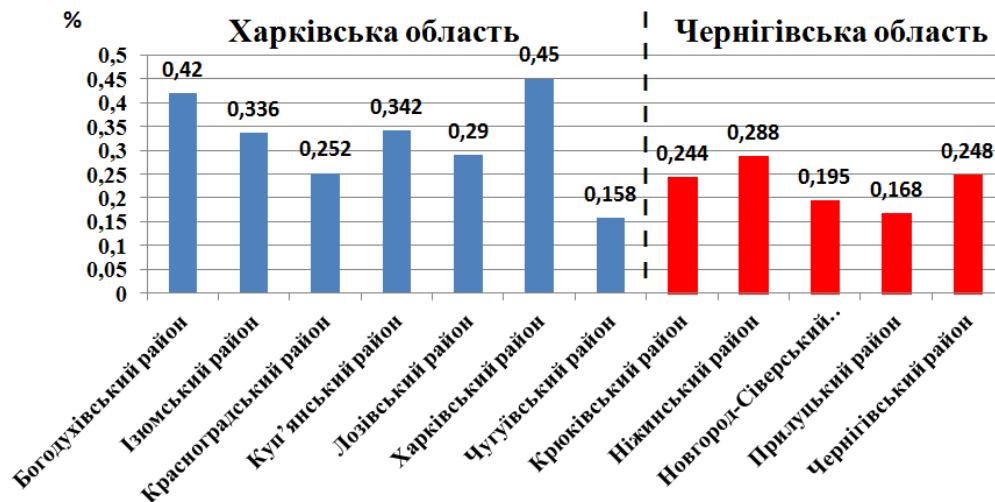

Рис. 3.2 – Індекси інсуляризованості адміністративних районів Харківської та Чернігівської областей

Як видно з рисунку 3.2 Індекси інсуляризованості адміністративних районів Харківської та Чернігівської областей нерівномірні, та не перевищують 0,5: у Харківській області нижче 0,45, а у Чернігівській області нижче 0,288. Це свідчить, що нема переваги частки нестійких об'єктів ПЗФ у структурі заповідного фонду.

3.2. Оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей

Оцінка рекреаційної ємності об'єктів ПЗФ Харківської та Чернігівської областей була здійснена на основі розрахованих даних рекреаційної ємності двох найбільших об'єктів ПЗФ цих областей, а саме:

- національний природний парк «Гомільшанські ліси» Харківської області (площа 14314,8 га [18]);

- Мезинський національний природний парк Чернігівської області (площа 31035,2 га [22]).

За отриманими результатами рекреаційна ємність:

- національного природного парку «Гомільшанські ліси» Харківської області складає 2758 осіб, для зон стаціонарної та регульованої рекреації разом – 100 осіб;

- Мезинського національного природного парку Чернігівської області складає 5828 осіб, для зон стаціонарної та регульованої рекреації разом – 111 осіб.

Аналіз отриманих результатів вказує, що чим більша площа об'єкту ПЗФ, тим більше значення рекреаційної ємності даного об'єкту.

За отриманими результатами рекреаційна місткість:

- національного природного парку «Гомільшанські ліси» Харківської області складає для зони регульованої рекреації – 187 осіб, для стаціонарної рекреації – 7467 осіб;

- Мезинського національного природного парку Чернігівської області складає для зони регульованої рекреації – 1145 осіб, для стаціонарної рекреації – 929 осіб.

Аналіз отриманих результатів вказує, що чим більша площа зонування об'єкту ПЗФ, тим більше значення рекреаційної місткості зони даного об'єкту.

Враховуючи отримані результати, можна зробити висновок, що ці два національні природні парки (НПП) мають високе рекреаційне значення для населення відповідних областей, але з іншої точки зору залишається необхідність обмеження кількості відпочиваючих для збереження цих парків.

ВИСНОВКИ

1. Природно-заповідний фонд Харківської та Чернігівської областей сформувався відповідно до природних умов. Харківська область займає степову та лісостепову зони, Чернігівська область займає лісову зону.

2. Відсоток природно-заповідного фонду у Харківській області складає 2,4% %, у Чернігівській області - 7,89%. За адміністративними районами Харківської області розподіл наступний: Богодухівський район – 1,22 %; Ізюмський район – 4,13 %; Красноградський район – 0,57 %; Куп'янський район – 1,68 %; Лозівський район – 0,93 %; Харківський район – 0,81 %; Чугуївський район – 8,85 %. Ступінь заповідності Харківської області має досить нерівномірний характер. За адміністративними районами Чернігівської області розподіл наступний: Корюківський район – 6,59% ; Ніжинський район – 3,29 %; Новгород-Сіверський район – 10,58 %; Прилуцький район – 6,46 %; Чернігівський район – 13,7 %. Ступінь заповідності Харківської та Чернігівської областей має досить нерівномірний характер.

3. Розрахунок індексу інсуляризованості показав, що у Харківській області індекс інсуляризованості територій природно-заповідного фонду по адміністративних районах знаходиться у діапазоні значень від 0,158 до 0,45. На відміну Чернігівська область має показник інсуляризованості знаходиться у діапазоні від 0,168 до 0,288. Відповідно при розбудові і розширенні охоронних територій необхідно враховувати індекс інсуляризованості. Чим ближче значення до 1, тим менше здатність об'єктів до збереження біорізноманіття.

4. Для розрахунку рекреаційної ємності у Харківській області обрано національний природний парк «Гомільшанські ліси», а в Чернігівській області Мезинський національний природний парк. Рекреаційна ємність національного природного парку «Гомільшанські ліси» Харківської області складає 2758 осіб, для зон стаціонарної та регульованої рекреації разом – 100 осіб. Рекреаційна місткість природного парку «Гомільшанські ліси» Харківської області складає для зони регульованої рекреації – 187 осіб, для стаціонарної рекреації – 7467

осіб. Рекреаційна ємність Мезинського національного природного парку Чернігівської області складає 5828 осіб, для зон стаціонарної та регульованої рекреації разом – 111 осіб. Рекреаційна місткість Мезинського національного природного парку Чернігівської області складає для зони регульованої рекреації – 1145 осіб, для стаціонарної рекреації – 929 осіб.

5. Встановлено, що у Харківській області найбільша різниця у ступені заповідності, на відміну від Чернігівської. Індекс інсуляризованості у Харківській області в середньому вище, ніж у Чернігівській області. Отримані дані доцільно враховувати при розробці екологічної мережі кожної з досліджуваних областей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 06.03.2024).
2. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-XII. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12> (дата звернення: 06.03.2024).
3. Екологічний паспорт Харківської області за 2022 рік. Харківська обласна військова адміністрація. Харків, 2023. 275 с.
4. Природні заповідники, заказники, парки та пам'ятки природи Харківської області. *Природні заповідники, заказники, парки та пам'ятки природи України*. URL: <https://web.archive.org/web/20090707190838/http://ukrainainkognita.org.ua/pzf/Harkiv.htm> (дата звернення: 07.03.2024).
5. Максименко Н. В., Гладкий А. В. Просторово-часові зміни площі природно-заповідного фонду Івано-Франківської області. *Охорона довкілля: 2020 рік* : збірник наук. статей XVI Всеукраїнських наукових Таліївських читань 29-30 жовт. 2020 р. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. С. 85–87.
6. Екологічний паспорт Чернігівської області за 2022 рік. Чернігівська обласна військова адміністрація. Чернігів, 2023. 374 с.
7. Природні заповідники, заказники, парки та пам'ятки природи Чернігівської області. *Природні заповідники, заказники, парки та пам'ятки природи України*. URL: <https://web.archive.org/web/20090707091305/http://ukrainainkognita.org.ua/pzf/Chernigiv1.htm> (дата звернення: 07.03.2024).
8. Методичні вказівки до виконання практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Рекреаційна географія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Конструктивна географія, управління водними та мінеральними ресурсами» спеціальності 106 «Географія» денної та заочної форм навчання / Коротун С. І.,

Яковишина М. С. Рівне : НУВГП, 2021. 17 с. URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/22481/1/05-08-118%D0%9C.pdf> (дата звернення: 12.03.2024).

9. Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної України від 17 лип. 2014 р. № 807-IX. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20> (дата звернення: 07.03.2024).

10. Райони Харківської області. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.ua/areas/0572> (дата звернення: 09.03.2024).

11. Природно-заповідний фонд Харківської області в розрізі територіальних громад. *Природно-заповідний фонд України*. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-20.html> (дата звернення: 09.03.2024).

12. Райони Чернігівської області. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.ua/areas/0572> (дата звернення: 09.03.2024).

13. Природно-заповідний фонд Чернігівської області в розрізі територіальних громад. *Природно-заповідний фонд України*. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-25.html> (дата звернення: 09.03.2024).

14. Сулік Л., Кричевська Д. Аналіз структури та геопросторового розподілу природно-заповідного фонду. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2014. Вип. 47. С. 273 –280.

15. Рекреаційна географія. *Все про туризм*. URL: https://tourlib.net/books_ukr/fomenko22.htm (дата звернення: 11.03.2024).

16. Грицина М. Р. Методи розрахунку рекреаційної ємності. *Природоохоронні, екоосвітні, рекреаційно-туристичні та історикокультурні аспекти сталого розвитку Розточчя: матеріали міжнар. наук.- практ. конф., присвяченої 20-річчю створення Яворівського національного природного парку*. – смт. Івано-Франкове; Львів : ЗУКЦ, 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/326377377_METODI_ROZRAHUNKU_REKREACIINOI_EMNOSTI

17. Національний природний парк «Гомільшанські ліси». «Гомільшанські ліси» національний природний парк. URL: <https://gomilsha.org.ua/pro-nas/> (дата звернення: 12.03.2024).

18. Про створення національного природного парку «Гомільшанські ліси» Указ Президента України від 6 вер. 2004 р. №1047/2004. *Президент України – офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/10472004-1857> (дата звернення: 12.03.2024).

19. Про затвердження ДБН Б.2.2-12:2019 Планування і забудова територій: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 26.04.2019 № 104. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0104858-19#Text> (дата звернення: 13.03.2024).

20. Мезинський національний природний парк. *Мезинський національний природний парк*. URL: <https://mezinpark.com.ua/> (дата звернення: 13.03.2024).

21. Мезинський національний природний парк. *Подесіння*. URL: <https://pryroda.in.ua/podesinnya/2014/06/16/mezynskyy-natsionalnyy-park-istse-yake-varto-vidvidaty/> (дата звернення: 13.03.2024).

22. Про створення Мезинського національного природного парку. Указ Президента України від 10 лют. 2006 р. № 122. *Президент України – офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1222006-3861> (дата звернення: 13.03.2024).